

Првата „современа“ поделба на Европа се случи во 1815 година на Виенскиот конгрес. Од тој момент, па се до 1989 година, до паѓањето на Берлинскиот ѕид, светот живееше во два, условно речено „конференциски“ система, Версајскиот и Јалтскиот. На нив, големите сили, следејќи ги своите политички, геостратегиски и економски интереси ги уредувале своите меѓусебни односи на сметка на помалите и „немоќни“ држави кои немале „сила“ да се спротистават на диктатот на големите. Во Европски рамки тој судир, со мали исклучоци, се одвивал меѓу Велика Британија, Австро-Унгарија, Германија, Русија, Франција, а во средината на ЦД век започнува постепеното инволвирање на САД.

Јавните и тајните договори на големите сили во чие средиште биле пред сè делби на територии и сфери на влијание на Балканскиот Полуостров, биле и се не само омилен, туку и признат начин на однесување и делување во системот на рамнотежа на сила. Раководени од своите економски интереси, политички цели, територијални аспирации, тие на балканските и на други светски простори барале и наоѓале свои упоришта, воспоставувале и делеле сфери на влијание, наоѓале алиби и цасус белли за меѓусебни пресметки. Интересите на големите сили за настаните и влијанието на Балканот останале исти до најново време. Јалтскиот систем се распадна во 1989 година со паѓањето на Берлинскиот ѕид. Во моментот големите се во потрага по нов систем на рамнотежа во светски и европски рамки. Несомнено дека во новата историја имало многу војни и мировни конференции на кои се кроеле и прекројувале политичките карти, а во кои во најголем број случаи страдале малите народи. Иако, повеќето од тие конференции историјата ги осуди, сепак тие се прифатени како нешто сосема „нормално“ во функционирањето на светската политика. Втората светска војна не беше исклучок од тоа правило. И покрај тоа што јавно не беа манифастирани, сепак во меѓусебните разговори на големите тројца разговорите за интересните сфери беа нешто што не можеше да се избегне. Во тој контекст треба да се спомене Техеранската конференција каде беше поставена основата на идната политичка структура на Европа. Несомнено дека Втората светска војна беше последниот пример што покажува како рамнотежата во светот се одржува меѓу големите на сметка на помалите и како истите изнаоѓаат

модуси за да го одржат истото, барајќи начини како да го продолжат во нови историски услови.

По 1989 година паѓањето на Берлинскиот ѕид, распаѓањето на Варшавскиот пакт и СССР светот влезе во фаза на систем без систем. Дваесет и седум години големите играчи како САД, СССР, Велика Британија, Франција, Кина насекаде во светот настојуваат да го наметнат своето влијание и да ја одбележат новата интересна сфера.

Македонија со својата гео-политичка и стратешка позиција отсекогаш го привлекувала вниманието на големите и отсекогаш на нејзината територија се прекршувале интересите на истите играчи. И денес Македонија се наоѓа на патот кој би сакале да го контролираат и Запад и Исток. Македонија го одбра патот кој води кон Европската унија и НАТО. За сите овие години од осамостојувањето „слеп за стап“ бара да биде примена во друштвото на европските држави и НАТО структурите. Меѓутоа, влегувањето е условено со промена на името наметнато од една членка на Унија, Грција. Тој пат сигурно ќе биде без резултат се додека не се реши наметнатиот проблем со името. Сигурно дека зад тоа стојат и државите од европската унија и САД. Постојат многу дилеми околу тоа, каква ќе биде судбината на Македонија имајќи ги предвид и внатрешните политички проблеми. Од друга страна не постои било каква друга алтернатива кај политичкиот естеблишмент во Македонија. Исток-како да е избришан сосема од агендата на македонскиот политички естеблишмент. По се изгледа Западот е без алтернативниот пат за опстанокот на Македонија.

КАКО ПОЧНА СЕ:

Србија и Грција како периферните земји на Османлиската империја својата независност ја добиле со поддршка и директно ангажирање на Русија и други големите европски сили. Но односот на Русија кон македонскиот народ не бил ист.

Сигурно дека процесот на почетокот на борбата за национално ослободување на балканските држави од своја страна создавале поповолни услови и за ослободување на Македонија. Голем број Македонци се бореле, како доброволци, во Српското востание од 1804 година и во Грчкото востание од 1821 година..

Било сосема очигледно дека големите сили не покажала некоја посебна заинтересираност за ослободителната борба на македонскиот народ и со тоа македонското прашање да се постави како отворено прашање во меѓународните односи. Но тоа не било случај со Романците, Србите и Грците. Едноставно Македонија се наоѓала во еден вид на изолација од западноевропските земји.

Во овој период Русија била единствена од големите сили која, следејќи ги нејзините гео-стратешки интереси се залагала за истиснување на Османлиската држава од Балканот и за таа цел ја поддржувала ослободителната борба на балканските православни народи. Македонскиот народ искрено се надевал и верувал во искрената ослободителната мисија на Русија. Голем број Македонски интелектуалци и револуционери кои се школувале во Русија се ставиле на услуга на Русија.

Македонскиот народ полагал голема надеж во Русија за ослободувањето на Македонија. Обидот на Димитар Каратасе во 1860 година да го постави македонското прашање пред руската дипломатија завршил со неуспех бидејќи по поразот во Кримската војна таа можела да се ангажира на Балканот, а со договорот во Париз (1856) година презела обврска да го почитува територијалниот интегритет на Османлиската империја.

Поразот во Кримската војна, неможноста да го освои Цариград и Протоците како и спротиставувањето на западноевропските земји, словенските земји на Балканот се нашле врвот на руската агенда пред се поради нејзините гео-стратешки

цели - Бугарија поради близина на Цариград и Протоците) и Македонија која имала излез на Егејското Море што за Русија преставувало единствен излез на Средоземното море. Оваа политика на Русија во својата основа се залагала за глобално разрешување на прашањата на балканските православни народи, вклучувајќи го и македонското прашање. Во таа своја нова политичка разрешница за балканските словенски народи руската политика предвидувала формирање на самостојно македонско кнежевство во рамките на проектираната руска интересна свера. Но, набрзо се случила радикална промена во однос на политиката на Русија кон Македонија. Формирањето на Двојната монархија, како и интересите на Велика Британија биле една од основните причини за промена на руската политика кон македонското прашање и Македонија. Русите своите карти ги фрлиле на Бугарија како нејзин излез кон Средоземното Море. За таа цел Русија почнала активно да се ангажира во корист на Бугарија. Така во 1870 година со нејзино директно ангажирање се формирала Бугарската егзархија. Тоа од своја страна имало рефлексија врз борбата на македонските црковни општини за создавање самостојна македонска православна црква со возобновување на автокефалната Охридска архиепископија. Бугарија станала пикот на Русија преку која настојувала да ги реализира своите интереси на Балканот. Затоа на таа карта ќе фрли се. И го чекала погодниот момент за да реагира. Тоа се случило во 1877 година кога започнала воената кампања на руската балканска армија. Со победоносниот поход, до почетокот на 1878 година, руската армија го окупираше источниот дел од Балканот; територијата на Бугарија и Тракија до Цариград на исток, а на запад до етничката граница на Македонија. По приближувањето на руските единици до етничката граница на Македонија македонски доброволци во војната, предводени од војводата Иљо Малешевски, се префрлиле во Македонија каде дејствувала востаничката чета на водачот на Првото македонско востание од 1876 година, Димитар Поп-Георгиев Беровски. Со здружени сили продолжила оружената борба за ослободување од власта на Османлиската држава која била во агонија. За кусо време, во почетокот на 1878 година, во источниот дел од Македонија, во областа Пијанец, биле елиминирани месните османлиски органи и била воспоставена македонска револуционерна власт.

Очекуваната помош од руската армија изостанала. Пред крајот од војната одново било направено радикално свртување на руската позиција спрема Македонија и македонското прашање. Русија се откажа од солуцијата создавање автономна македонска државност и се определила за голема бугарска држава од Бугарија и Тракија и со вклучување и на Македонија . Тоа решение Русија и го наметнала на Османлиската држава со прелиминарен мировен договор, потпишан во Сан Стефано на 3 март 1878 година. По потпишувањето на прелиминарниот мировен договор руските единици останале на демаркационата линија на бугарската територија.

Настаните потоа експлицитно потврдија дека вклучувањето на Македонија (само на хартија) во така проектираната голема бугарска држава во тогашните околности било со подруга, прагматична цел. Македонија да ја употреби како предмет за спогодување со опонентските големи сили (единствени во спротивставувањето на руската експанзија на Балканот) за да се спасува, на дипломатската маса, тоа што дотогаш било извојувано со силата на руското оружје. На руската експанзија на Балканот, посебно, на одредбите во прелиминарниот Сан-Стефански мировен договор, следувала жестока реакција од другите големи сили кои се заканиле со војна. Русија, пред опасноста да се најде во војна со коалиција на сите останати големи европски држави, се обидела да се спогоди со Австро-Унгарија и Германија, за да извлече од крајно неповолната позиција пред претстојната конференција или конгрес на големите сили. Во почетокот на април биле водени тајни руско – австро-унгарско – германски преговори. Австро-унгарската дипломатија, подржувана од Германија, категорично барала Русија да ја ограничи својата интересна зона на Бугарија . При тоа, користејќи ја таа и таква положба на Русија се обидела да издејствува проширување на австро-унгарското влијание и на Македонија. Од Русија се барало да прифати создавање автономно Македонско кнежевство, со кнез австро-унгарскиот генерал Родич, во царинска унија со Австро-Унгарија. Тоа за руската страна било неприфатливо. Преговорите биле прекинати. Никаква спогодба не била постигната.

Во време кога било сосема извесно дефинитивното разрешување на бугарското прашање од македонска страна биле превземени активности за

поставување и за решавање и на македонското прашање. Намерата била Русија, како словенска голема сила, да го подржи барањето на Македонија за формирање на автономија.

Во мај 1878 година Димитар Робев, пратеник во парламентот на Османлиската држава, превзел акција да ја заинтересира руската дипломатија да го покрене решавањето на македонското прашање на претстојниот конгрес на големите сили во Берлин. Неговата намера била Русија на претстојниот меѓународен конгрес да се застапи за разрешување и на македонското прашање со создавање македонска државност. На поставеното барање Русија да се застапи за македонска државност, Игнатиев едноставно не одговорил.

На Конгресот во Берлин, (13 јуни до 13 јули 1878), македонското прашање добило третман на посебно прашање, чие што решавање се наметнало како акутно. Интересот на големите западноевропски сили, со оглед на постојната констелација, налагала зачувување опстанокот на Османлиската држава на Балканот во секој случај и по секоја цена. Тоа можело да се постигне единствено со задржување на Македонија во рамките на Османската империја. Била прифатена солуција што одговарала на нивните интереси и на интересите на Османлиската империја.

По Берлинскиот конгрес, кога сите други православни народи на Балканот добиле со слобода и призната државност, а повеќето од нив: Романија, Србија и Црна Гора, се здобиле со државна независност, единствено македонскиот народ остана во иста положба под власта на Османлиската држава. Силното незадоволство кулминирало со ново македонско востание, познато и како Кресненско, што започнало непосредно по Конгресот, во почетокот на октомври 1878 година, во источниот дел од Македонија.

Големите европски сили, и покај силната нивна поларизираност, биле против создавањето нова држава на територијата од посебна стратегиска важност за сите нив, каква што во тоа време била Македонија. Затоа нивната главна грижа била и останувала да не допуштат било која од големите европски држави да воспостави свое преобладавајќо влијание. Во тој однос посебно се експонирале Австро-Унгарија и Русија. Во 1881 година тие, заедно со Германија со тајниот трицарски договор од 18 јуни, се обврзале да гарантираат заштита за Македонија од

евентуална агресија од Бугарија. А исто така и од Србија. Српскиот крал Милан за време на неговата посета на Виена во август 1882 година, бил предупреден за посебниот интерес на Австро-Унгарија Србија да се откаже од секаков план по однос на Македонија.

И покрај обидите на видни македонски дејци да се сврти вниманието на Русија кон Македонија и македонското прашање Русија и тогаш, како и пред тоа, останала доследела на политика на неменување на постојната состојба на Балканот и за одржување на територијалното статус кво, следствено за останување на Македонија под власта на Османлиската држава.

Во март 1898 година, поради сè поотвореното манифестирање на претензии спрема Македонија, на владата на Кнежеството Бугарија истовремено ѝ предале нота со којашто и препорачувале најголема воздржаност од мешање во работите на Македонија и барале да ги растури комитетите формирани за организирање бугарска пропаганда во отоманската провинција.

Балканските војни претставуваа крај на македонската етно-географска целина. Ниту западните големи сили ниту Русија се спротиставија на поделбата на Македонија. И едните и другите ги застапуваа интересите на одделни балкански држави, на тој начин штитејќи ги своите. Јаболкото на раздорот беше фрлено и до денес ќе се рефлектира поделбата која има своја рефлексивност и врз денешните односи со вештачки направениот проблем со признавањето на името од страна на Грција. Во сето тоа како и пред 100 години така и денес учесници се истите креатори.

Крајот на Првата светска војна претставувал почеток на новата етапа во судирот на интересите на Велика Британија и Советскиот Сојуз (Русија) на Балканскиот Полуостров. Решенијата од Мировната конференција во Версај сумирани во рамките на Версајскиот мировен договор, но и во договорите потпишани во Неј, во Трианон и во Севр, како и во Лозана, воопшто не допринеле да се затворат сите отворени прашања на Балканот. Во меѓувоениот период во секоја од балканските држави било присутно незадоволство од тековните решенија на економските, политичките, воените и особено малцинските прашања. Токму тоа

незадоволство е главната причина зошто големите сили имале свои постојани следбеници на Балканот и преку големи ветувања и мали реализации добивале верни поддржувачи на нивната политика, понекогаш од страна на легално избраните членови на извршната власт, почесто во рамките на групите кои дејствувале во опозиција, или во илегална.

Тоа постојано незадоволство кое било присутно во државите на Балканот допринесувало раководните структури да бидат во постојана потрага по сојузници. На едната страна од глобалната палета се наоѓале Франција и Велика Британија кои инсистирале на зачувување на статус кво-то и таа своја политика ја базирале врз версајскиот систем на вредности и распределба на силите. На другата страна стоел Советскиот Сојуз, а подоцна и Италија и Германија, кои постојано ги следеле промените на Балканот и во зависност од нивните интереси и приликите во односите помеѓу големите сили, давале поттик и помош за сите групи и поединци од балканските земји кои сакале да иницираат промени базирани врз принципите на еволуцијата или револуцијата.

Раководните структури во Владата и Министерството за надворешни работи на Велика Британија инсистирале на постојана присутност на британските разузнавачи на Балканскиот Полуостров. Борбата против идеите на болшеvizмот била присутна во Централна, Источна и Југоисточна Европа, а државите на Балканот претставувале еден вид на фронт во кој се судирале различните концепции на двете сили. Во периодот помеѓу двете светски војни најголем противник на политиката на Велика Британија на Балканот бил Советскиот Сојуз. Не може да се негира фактот што и Франција била особено заинтересирана за проширување на нејзиното влијание на Балканот и во Централна Европа.

Договорите кои го означиле крајот на Првата светска војна фактички ја потврдиле поделбата на Македонија со договорот во Букурешт од 1913 година. Владите во Велика Британија и Франција сметале дека со тие договори е затворен поголем дел од македонското прашање, односно постигнувањето на одредена satisfакција кај нивните помали сојузници, Грција и Србија, т.е. Кралството СХС. Ниту во Атина, ниту во Белград не биле задоволни со поделбата, но владите на двете земји преземале мерки за инкорпорирање на новите територии во рамките на

постоечките држави. Со тоа продолжил процесот на асимилација и денационализација на Македонците во деловите на Македонија во рамките на Грција и Србија. Единствената држава која отворено покажувала незадоволство од поделбата на Македонија била Бугарија, која по Првата светска војна изгубила дел од територијата на Македонија кој го добила со Букурешкиот мировен договор. Но имајќи ја предвид нејзината улога во Првата светска војна сите нејзини барања биле одбивани и игнорирани. Од своја страна трите влади правеле огромни напори да ги уништат идеите, усилбите и луѓето кои дејствувале во истакнувањето на посебноста на македонскиот идентитет и кои се стремеле кон создавање на посебна македонска држава. Денационализацијата, забраните за говорење на јазикот, доброволните размени на населението, колонизациите биле присутни во трите делови на Македонија, но во различен период и со различен интензитет.

Во периодот помеѓу двете светски војни, Велика Британија немала одреден став во однос на нерешените прашања на Балканот, вклучително и прашањето за посебноста на македонскиот народ. Сè до средината на дваесеттите години на XX век во Велика Британија бил присутен ставот дека со поделбата на Македонија бил решен најголемиот балкански проблем и дека Македонците, односно словенското население кое живеело на територијата на трите делови на Македонија, немало национално чувство, односно претставувало аморфна маса на која ѝ била потребна само добра администрација и добра економска состојба за да се приклучи кон мнозинското население во трите соседни земји. По потпишувањето на Грчко - бугарскиот протокол за малцинствата од 1924 година, познат и како Протокол Калфов - Политис, според кој двете страни давале одредени гаранции за малцинствата во сопствените држави, настанал период на нарушување на грчко-српските добри односи. Со Протоколот се признавало постоење на „бугарско малцинство“ во рамките на Грција и се гарантирале одредени права на тоа население, но тоа било во директна колизија со српските тврдења за постоење на „српско малцинство“ во Грција. Ова заладување на односите, во Велика Британија иницирало процес во кој се вршела анализа на состојбата на Балканот и создавање на став, односно ново гледиште во врска со македонското население. По 1925 година Форин офисот го задржува ставот дека со поделбата на Македонија конечно

биле исцртани границите на Балканот и дека не постои можност за нивно менување, но сè почесто во извештаите се врши анализа на населението и на различностите помеѓу Македонците од една, и Србите, Бугарите и Грците од друга страна. Периодот помеѓу 1925 и 1934 година, претставувал етапа во која Британците сметале дека треба да се поттикнува соработката помеѓу Кралството СХС/Кралството Југославија и Бугарија бидејќи на тој начин постепено би се надминувале разликите во ставовите во однос на Македонија. Дипломатските претставници на Британија на Балканот биле свесни дека било премногу тешко да се отстрани македонското прашање од бугарското секојдневие, најмногу заради континуитетот на бугарската пропаганда во трите делови на Македонија која датирала од XIX век, но и заради големиот број на доселеници од делот на Македонија во рамките на Кралството СХС и делот на Македонија во рамките на Грција во Бугарија, но и заради фактот што поголемиот дел од македонската интелигенција се школувал, или дејствувал, од територијата на Бугарија.

СССР и Коминтерната, како нејзина продолжена рака, по Октомвриската револуција, со идеја за кревање на светска револуција барала организации и партии на Балканот, кои биле незадоволни од мировните договори во Версај со тенденции да ги придобие на своја страна и да им даде одредена помош. Во таа група влегувале таканаречените „балкански незадоволници“, членовите на Внатрешната македонска револуционерна организација, Косовскиот комитет, припадниците на Хрватската селанска партија и членовите на балканските комунистички партии. Секој контакт, понекогаш и обид за контакт помеѓу Македонците, односно припадниците на сите политички струи на Организацијата со претставниците на Советскиот Сојуз и Коминтерната бил будно следен од страна на британските разузнавачи.

Парцијалните извештаи од раководителите на британските воени мисии за политичките ставови на македонските политички и воени раководители, како што видовме, ја подигнале мобилноста на британскиот политички естаблишмент. Најдобар доказ за тоа претставува реакцијата на Форин офис во време на одржувањето на Првото заседание на АСНОМ. Познато е дека заседанието се

одржа на 2 август 1944 година во манастирот „Св. Отец Прохор Пчински“, каде се прокламираше македонската држава како федерална единка во рамките на југословенската федерација. Од заседанието беа испратени поздравни телеграми до „големите тројца“, Винстон Черчил, Јосиф В. Сталин и Франклин Д. Рузвелт, а во нив се истакнуваше придонесот на македонската војска во борбата против нацифашизмот и вековниот сон на македонскиот народ за формирање обединета, независна и самостојна македонска држава. Информацијата за одржувањето на заседанието Британците ја добиле на 15 август 1944 година, а првиот пишан документ бил добиен на 18 август 1944 година. Ваквата неочекувана информација ја вознемирала британската политичка елита. Во првиот момент по добивањето на информацијата тие како да не биле свесни за која Македонија станувало збор - Вардарска, Пиринска или Егејска. По редица консултации, експертите можеле „со сигурност“ да потврдат дека „Македонија за која станува збор е југословенската Македонија“. Но тоа кај нив предизвикало и друга дилема, произлезена од стравот дали македонските партизани ќе „постават барања во однос на делови на територијата на Грција, Бугарија и Албанија од пред 1941 година, за нивна независна Македонија“. Таквата анализа барала и поголема претпазливост во однос на одговорот којшто требало да се испрати од страна на Британците до АСНОМ. Бидејќи во тој момент британскиот премиер Винстон Черчил се наоѓал во Италија, на 20 август 1944 година, Форин офис упатил телеграма до министерот-резидент на Централниот Медитеран во Казерта, Макмилан, во која му се давале инструкции како да постапи доколку Черчил реши да одговори на телеграмата од АСНОМ. Нему му се сугерирало одговорот да биде само „во форма на едноставна потврда за прием“ бидејќи, како што сметале тие, британската помош на НОВ и ПО на Југославија не ја вклучувала и шемата на Тито за создавање автономна Македонија и сметале дека потврдата за прием ќе биде добар сигнал дека политичките цели на Македонците за автономна Македонија не „ја уживаат помошта на Британската влада“. Сугестиите дадени од страна на Форин офис биле прифатени и на 23 август 1944 година од Рим, од Британското претставништво била испратена телеграма до Форин офис, во која се истакнувало дека Черчил ја прифаќа сугестијата да не одговори туку, во име на Черчил, Форин офис да испрати потврда за прием на

телеграмата од АСНОМ. Очигледна е претпазливоста со која британскиот Форин офис се однесувал кон сè она што можело, на кој било начин, да претставува и најмал сигнал за поддршка на такви ставови коишто не влегувале во сферата на британската „реална политика“. Имено, Македонија во британските политички планови за повоеното уредување влегувала единствено во рамките на Југославија. Прашањето било само за тоа дали Македонија ќе биде повторно во рамките на Кралството Југославија или во југословенската федерација, формирана од комунистите. Бидејќи во август 1944 година војната сè уште траела, тоа била една од причините Велика Британија да се однесува многу внимателно со македонското национално прашање, сè до новата поделба на интересните сфери.

Новонастанатата состојба со формирањето на македонската федерална држава во рамките на југословенската федерација, пред британската дипломатија отворила едно многу сериозно прашање на кое требало што побрзо да се најде одговор. А тоа прашање било: кои би биле следните чекори што би ги презел АСНОМ во врска со иднината на Македонија? Односно, дали Македонија ќе се задоволи со федералниот статус во рамките на југословенската федерација или ќе настојува преку федерацијата да го реализира обединувањето на Македонија во рамките на Југославија или во некој друг вид федерација, на пример балканска или во рамките на бугарско-југословенска федерација во која би влегол и делот на Македонија под Бугарија. Она во што биле сигурни британските експерти, според развојот на настаните, било дека самото формирање на македонската држава во основа не го исклучувало прашањето за обединувањето на Македонија. Од своја страна, имајќи ги предвид програмските цели на македонското народноослободително движење, политичкото и военото раководство на НОВ и ПО на Македонија во своите настапи како зацртана цел го имала обединувањето или влегувањето во некоја поширока федерација на балканските народи каде што повторно Македонија би била обединета. Несомнено, таквите тежнења на политичките и воените лидери биле „сметка без крчмар“, бидејќи во заднината на војната веќе се воделе преговори за повоеното уредување на светот во кој немало место за уште една нова самостојна и независна држава каква што била

Македонија, било да е обединета или само во делот на Македонија надвор од рамките на Југославија.

Од средината на 1944 година, во односите на политичките елити на Велика Британија и СССР актуелно станало прашањето за интересните сфери. И покрај сите настојувања, видливи во архивската документација, не може да се одбегне фактот дека и двете страни во потесните кругови, веќе од почетокот на 1944 година, „кроеле“ планови за повоеното политичко уредување на светот. Несомнено, главна улога во тоа имале политичарите на Велика Британија и на СССР. Во ова „пазарее“ САД, во оваа фаза, биле надвор од „играта“ за нивно политичко влијание на Балканот. Тие уште ја следеле политиката на Велика Британија и го поддржувале нејзиниот интерес.

Сè позачестените дописи од страна на дипломатско-конзуларните претставништва на Велика Британија дека СССР веќе размислува и дејствува во однос на рedefинирањето на повоените граници биле причина британскиот министер за надворешни работи, Антони Идн, во средината на 1944 година, на овој проблем да му пристапи со сета сериозност, бидејќи тоа ги загрозувало интересите на Велика Британија на Балканот. Тој, пред сè, се вознемирил од „развојот на настаните, кои ја покажувале намерата на Советската влада за доминантно влијание на Балканот“. Поради тоа, тој се обратил до Форин офис, со цел истиот да се ангажира околу проверката на веродостојноста на тие гласови и да направи анализа „за начинот на кој Советската влада“ ќе ја спроведе својата замисла. Исто така, тој побарал експертите во Форин офис да се изјаснат дали таквата советска политика „би можело да има влијание врз нашата политика и врз нашите воени планови во подоцнежните фази од војната и, доколку има, на кој начин тоа би се случило“.

Идн, како искусен политичар, бил наполно свесен дека на Балканот е „неизбежно да има директен судир на интересите“, а во „догледно време и конфликт“ во однос на нивното разграничување. Според тоа, за него било сосема нормално дека ако Велика Британија има свој интерес на Балканот, тогаш и Русите го имаат истиот интерес, уште повеќе што тие, „на тие простори држат многу карти“ во свои раце. Од тие причини, тој сметал дека е неопходно и без многу

двоумење „да им ги разјасниме на Русите нашите посебни интереси во Источниот Медитеран, а оттука и во Грција и Турција, воедно и нашите интереси каде било на Балканот“, но потенцирал дека „со секој преземен чекор“ Британците би морале да бидат „многу внимателни и да не оставиме импресија на директен предизвик“.

Експертите воопшто не биле сентиментални спрема дотогашната британската геополитика на Балканот. Според нив, ако веќе требало некој да биде обвинет за таквата советска политика на Балканот и за наметнувањето на комунистите во народноослободителните движења во Југославија и во Грција, секако не бил СССР туку „тоа сме ние самите“. Во тој момент сметале дека „Русите само може да седат во заднина и да гледаат како ние ја вршиме нивната работа“.

Во однос на Југославија биле сосема сигурни, имајќи го предвид она што се случувало на теренот, дека „Тито, со сопствени сили и со наша поддршка, веројатно ќе се појави како водечка сила, го сакале ние тоа или не...“.

Сосема е очигледно дека во нивните „цртања“ на повоената карта немало место за Македонија како самостојна, независна и обединета македонска држава, пред сè имајќи предвид дека набележаните цели во меморандумот на Идн, со мали измени, биле имплементирани на Јалтската конференција.

Кон крајот на 1944 година картите како да не ѝ биле наклонети на Велика Британија. Сигурно дека советското напредување во земјите на југоисточна Европа не им давало мир на британските политички и воени планери. Тие биле свесни дека доколку Советите се „закотват“ во југоисточна Европа, ќе биде мошне тешко да се изнајде такво решение кое би било поволно за Британците, бидејќи во таков случај сите карти во преговорите би биле во рацете на Советите. Посебно ги загрижувала неможноста да се реализира ветеното меѓу Сталин и Черчил на состанокот од октомври во Москва, кога била договорена процентуалната поделба на териториите во одделни држави во југоисточна Европа. Исто така, дополнителна загриженост кај британскиот политички и воен естаблишмент претставувало сознанието дека во крајот на 1944 година Британците не би можеле да одговорат на советскиот воен предизвик, имајќи ја предвид исцрпеноста на својата економија во текот на војната, како и задолженоста кон САД за доделената воена помош. Поради таквата

подредена положба на Велика Британија и неможноста да има некакво свое влијание во однос на советското напредување во Романија, Бугарија, Југославија, а и во Грција ако на власт дојдат комунистите, британскиот политички естаблишмент сметал дека би било пожелно да се направи обид барем Југославија да се придобие на британска страна.

Настаните на военото и политичкото поле на територијата на Југославија се одвивале како на филмска лента. Сигурно дека експертите во Форин офис имале огромна работа од мноштвото информации што пристигнувале да ги селектираат вистинските и да заземат став во однос на одредени настани или држави. Треба да се има предвид и фактот дека британските воени мисии биле задолжени за опсервирање и инволвирање само во воената ситуација и освен парцијални известувања за политичките цели на македонското политичко и воено раководство тие не се ангажирале на анализирање на политичката ситуација и дословно се придржувале кон директивата добиена од претпоставените.

Уште во текот на војната, наместо да се концентрира на воведување институции во системот, младата македонската држава се нашла во центарот на вниманието и станала предмет на судири и тензии меѓу сојузничките сили.

Британскиот политички естаблишмент сепак имал надеж дека ќе може политички да се спротивстави на советската експанзија на Балканот и да ги заштити британските интереси. Британците биле свесни дека советскиот експанзионизам, започнат во годините пред почетокот на Втората светска војна со потпишувањето на договорот меѓу нацистичка Германија и СССР, ќе продолжи со ставање под своја контрола на балканските држави. Од тие причини, Британците со посебен интерес ги следеле добиените информации за формирање југословенско-бугарска федерација. Во своите анализи експертите на Форин офис сметале дека таквата федерација би требало да се формира под контрола на една од големите сили, па дури својот авторитет таа да го наметне и со помош на принуда.

Иако при крајот на 1944 година не можеле да проникнат во суштината на разговорите меѓу Југославија и Бугарија, сепак, претпоставувале дека меѓу нив се одвивала активност која во себе содржи две непознаници: формирање на југословенско-бугарска федерација и во рамките на тоа отворањето на

македонското прашање. Овде се наметнува прашањето од кои причини југословенско-бугарската федерација толку многу ги вознемирила конзервативните духови на британскиот политички естаблишмент? Во нивните опстојни анализи на ова прашање и на можноста за негово позитивно решавање, пред нив како феникс се појавувало „македонското национално прашање“. Федерирањето меѓу Југославија и Бугарија во себе го содржело и обединувањето на делот на Македонија во рамките на Југославија со делот на Македонија во рамките на Бугарија и аналогно на тоа останувало да се обедини делот на Македонија во рамките на Грција. Тоа била и основната причина зошто Велика Британија со големо внимание ги следела разговорите за федерација меѓу Југославија и Бугарија.

Во една таква ситуација, британската дипломатија ги активирала сите свои тогашни дипломатски сили со цел да ги заштити своите витални интереси на Балканот наспроти советските. За таа цел биле ангажирани најдобрите познавачи на историјата на Македонија и Југославија, кои требало да го дефинираат британскиот став во однос на настаните на Балканот. Британците биле опседнати со стравот македонското национално прашање „да не излезе надвор од контролата, што би можело да доведе до цоупс д’етат и до меѓусебни судири“. Разбирливо е што Британците не можеле да останат пасивни и индиференти во поглед на опасноста за нивните интереси од активирањето на „македонското прашање“ и поради укажувањата за формирање федерација меѓу Југославија и Бугарија, со што се загрозувале британските стратегиски планови „во градењето на Грција и помагањето на Турција како балканска сила“.

Британскиот политички естаблишмент цврсто застанал на становиштето за статус кво во однос на Југославија, а посебно да се оневозможи секој обид за обединување на Македонија и оној вид федерација под знакот на пансловенското и комунистичкото обединување, зад кое би стоел СССР, а сè со единствена цел, да се намали силата на Грција. Се сметало дека по војната Грција не ќе може да се грижи за себе и да се одбрани во случај на загрозување на нејзината територија. Затоа се сметало дека британски долг е неговата земја да застане зад заштитата на интересите на Грција. Британскиот став бил дециден: одобруваат конфедерација

меѓу сите балканските држави, непријателски и сојузнички, и по можност вклучување во тој сојуз и на Турција, и дека за нив не е прифатливо и би го спречиле секое „ексклузивно обединување или федерација меѓу Југославија и Бугарија“. И за Македонија биле експлицитни, максимумот што можеле да го добијат Македонците бил федерална Македонија во рамките на федеративна Југославија и дека со сите достапни средства би се спротивставиле на формирањето „голема македонска држава, која има аспирации кон грчки територии“.

Британскиот страв произлегувал пред сè од опасноста што обединувањето на Југославија и Бугарија би претставувало дополнителен притисок врз Грција за нејзино отстапување пред општите словенски интереси или за задоволување на „природните интереси на автономна Македонија“. Од тие причини, според Британците, на таа идеја „не ѝ беше дозволено да влезе во областа на практичната политика“, но сметале дека во новонастанатите услови може лесно да прерасне во политичка реалност и да ги загрози британските интереси. Причината за таквото нивно стравување произлегувала од „внимателно испланираната политика“ на Тито, кој го „намалил српското влијание во Југославија, т.е. ги истиснал Србите во границите на стара Србија и со одлуките од 29 ноември ја поделил Југославија во автономни единици, а една од нив била Македонија, формирана надвор од Србија“.

Британскиот страв се зголемувал и од сознанието за поддршката на една таква федерација од страна на СССР, имајќи ги предвид културните и етнички сличности. Уште повеќе се плашеле од опасноста СССР да ги поддржи нивните „експанзионистички аспирации“, не исклучувајќи ја можноста идната јужнословенска федерација да го добие Солунското пристаниште како отскочна штица за натамошната советска експанзија кон Турција, што можело како последица да го има елиминирањето на Турција како европска и балканска сила. Според британските анализи, контролата на Протоците од земја блиска на СССР би „било рамно на физичко контролирање“ од негова страна.

Во барањето начини за заштита на своите интереси, Британците од своја страна сметале дека со формирањето на една „унија од сите балкански држави, сојузнички и непријателски, и со вклучување на Турција во федералната држава, би се решиле балканските проблеми. Меѓутоа, во новонастанатата констелација на

силите на Балканот, кога советската армија се наоѓала во Романија, Бугарија и во еден дел на Југославија, британскиот политички врв сметал дека е беспредметно да заговара една таква заедничка федерација. Од тие причини, тие сметале дека е потребно да се стави јасно и категорично на знаење дека идејата за формирање југословенско-бугарска федерација тие „не можат да ја сметаат како алтернатива“ за поширока балканска федерација.

Во однос на македонското национално прашање, уште на самиот почеток тие гледале да не дозволат негово решавање, нагласувајќи ја готовноста да прифатат само формирање македонска држава во идната федеративна Југославија, но барале гаранции дека „таа држава нема да анектира или да полага право на какви било територии што ѝ припаѓаат било на Бугарија било на Грција, врз основа на тоа дека тие територии се македонски“.

На Второто заседание на АСНОМ (28 -30 декември 1944) присуствувале и шефовите на британската и американската воена мисија во Македонија.

Тие со посебно внимание го следеле текот на заседанието. По заседанието Британците можеле да „здивнат“, бидејќи било „заобиколено контроверзното македонско прашање“.

Со Второто заседание на АСНОМ завршила фазата кога еден дел од македонските политички и воени раководители се надевале дека ќе се реализира идеалот на голем број македонски револуционери за обединета, самостојна и независна македонска држава. Некои од нив, кои не можеа да ја прифатат реалноста, завршија по островите, затворите и во излолација. Од тој момент целокупната политика во однос на Македонија беше преземена и раководена од Белград и во исто време македонското национално прашање доби употребна вредност за реализирање на одредени југословенски интереси.

Во втората половина на 1944 година, Черчил ја зацртал британската политика на Балканот. Таа се состоела во ставот да се напушти Југославија, а со сите достапни политички и воени сили, британскиот интерес да се насочи спрема Грција. Според неговите оценки, таа требало да се одвива во правец на „одвојување“ од Југославија, а да се „држи цврсто“ во Грција. Велика Британија доследно се

придржувала кон оваа своја политика сè до март 1947 година, кога „одговорноста“ за Грција ја презеле САД.

По Второто заседание на АСНОМ македонското прашање било ставено „во замрзнувач“ се до распаѓањето на СФРЈ. Тито беше тој кој го контролираше прашањето преку своите послушници во Македонија. Затоа не треба воопшти да чуди што денес го имаме проблемот со името, зад кое секако дека стојат и земјите на ЕУ и САД.

На Конференцијата на Јалта (4-11 февруари 1945) македонското прашање не било поставено на дневен ред ниту на седниците на големите тројца, ниту на состаноците на министрите за надворешни работи.

Својот став за македонското прашање САД го дефинирале со Велика Британија уште пред почетокот на Јалтската конференција. Во предразговорите меѓу американските и британските преговарачи било договорено тоа прашање да не се става на дневниот ред на Конференцијата во Јалта, кое сигурно би предизвикало реакција од преставниците на СССР. Треба да се истакне ставот на САД кон македонското прашање. За нив, прашањата за обединета Македонија и за балканска федерација биле „две поврзани прашања кои се однесувале на југоисточна Европа..., како и проектот за една унија на Бугарија со Југославија и настојувањето за една интегрална Македонија“. Тие две прашања во себе, според САД, го вклучувале разгледувањето на планот за создавање балканска федерација. САД ја поддржувале Британија во нејзиниот став за поврзување „сојузнички и непријателски земји со можност на вклучување и на Турција“, но биле против некаква ексклузивна „унија или федерација“ меѓу Југославија и Бугарија, „зашто тоа не би придонело за напредување кон поширокото групирање и исто така би ја изолирало Грција и би ја загрозило нејзината положба“. И во поглед на Македонија САД се приклониле кон британскиот став за признавање на македонската држава како федерална единица во федеративна Југославија, во која би влегле територии што претходно ѝ припаѓале на Југославија, а „оставајќи им ги македонските“ делови во Грција и во Бугарија на овие „респектирани земји“.

По Конференцијата на Јалта британската дипломатија не била задоволна од постигнатите резултати коишто се однесувале на југословенско-бугарската федерација. Донесениот заклучок, на иницијатива на американскиот министер за надворешни работи, Стетиниус, разговорите за тоа да продолжат во Москва, на состанок на министрите за надворешни работи, го оставил сосема отворено тоа прашање. Поради тоа преговорите за југословенско-бугарска федерација се одвивале непречено. Уште повеќе што британското Министерство за надворешни работи било загрижено поради отсуството на одговорот од Бугарската влада во врска на федерацијата, како и отсуството на одговорот од страна на СССР во врска со прашањето за создавање „Голема Македонија“. Она што на британскиот политички естаблишмент му влевало надеж било приближувањето на ставовите на САД кон оние на Велика Британија во однос на Балканот. На самата конференција СССР укажал на текот на преговорите меѓу Бугарија и Југославија за сојуз и заемна помош. Британците биле запознаени со тоа од советскиот одговор, меѓутоа, САД биле изненадени. Во прелиминарните разговори за еден таков сојуз воопшто не станало збор. Но она што било сосема сигурно тоа е сознанието во круговите на двете Влади дека конците во таа игра ги влечел СССР. Тоа сознание барало непосредна акција.

САД стапиле во дипломатска акција на 3 март 1945 година со врачувањето Меморандум на југословенскиот отпавник на работите во Вашингтон, Иван Франгеш. Во Меморандумот бил прецизиран ставот на САД во однос на текот на преговорите за југословенско-бугарскиот договор за сојуз и заемна помош. Стејт депарментот укажал дека воопшто не гледа благонаклоно на таа идеја од причина што за Бугарија, како непријателска земја, сега е неприкладно „да склучува договори или други меѓународни акти, во период кога таа е под контрола на Сојузничка комисија“. Се нагласувала и потребата таков договор да биде поддржан и од страна на „главните сојузници и другите заинтересирани влади“. Нивниот цврст став дека „нема благонаклоно да гледаат на склучувањето таков пакт во овој момент“ бил проследен и до Владите на СССР и на Велика Британија.

Пристигнувањето на оваа информација во Министерството за надворешни работи на Велика Британија предизвикало отворено задоволство. Повеќе немало

никакво сомневање во американската поддршка на британската политика во однос на Балканот. Вториот секретар на Министерството, Адис, на 8 март 1945 година, не криејќи го своето задоволство, ставил до знаење дека „Американците се во вистински договор со нас во сите точки и преземаат паралелна акција“. Со тоа и формално бил формиран британско-американски сојуз во однос на политиката на Балканот, а посебно за југословенско-бугарските преговори.

Во ситуација кога и САД застанале зад ставовите на Велика Британија, вториот секретар Адис инсистирал повторно да се реактивира барањето одговор од страна на Владата на Бугарија на прашањето од 26 јануари 1945 година во однос на преговорите за југословенско-бугарска федерација. Од друга страна, експертите на Министерството за надворешни работи не можеле да бидат мирни што во советскиот одговор од 10 јануари 1945 година отсутувал одговорот на прашањето за нивниот став во врска со активирањето на идејата „во поглед на Голема Македонија“. Од тие причини, Министерството побарало од британскиот амбасадор во СССР, Арчибалд Кер, да стапи во контакт со Советската влада и да се информира за советскиот став по тоа прашање. Едновремено му сугерирале да побара од СССР да останат доследни во ветувањето дадено на Конференцијата на Јалта за испраќање заедничко обраќање на тројцата големи до Бугарската влада во однос на преговорите за југословенско-бугарска федерација, оти во спротивно самите ќе бидат принудени да испратат информација до Владата.

Британскиот амбасадор во СССР, Кер, постапувајќи по директивата на своето Министерство, на 13 март испратил писмо до министерот за надворешни работи на СССР, Молотов, при што уште еднаш го запознал со британските ставови за југословенско-бугарската федерација и го изнел задоволството од советските убедувања за нејзината неактуелност, но ја предочил британската вознемиреност поради советското одобрување на преговорите меѓу Југославија и Бугарија за постигнување договор за сојуз и заемна помош. Сосема отворено побарал Советската влада да се изјасни во однос на идејата за „Голема Македонија“. Британците посебно ги интересирал советскиот одговор за таа идеја, бидејќи така би можеле да ги планираат следните свои чекори за да го спречат „заедничкиот југословенско-бугарски притисок врз Грција и отстапувањето на

Западна Тракија“. Британците биле сосема свесни за традиционалната“ заинтересираност на Србија и Бугарија за Солун и дотогашното одржување на статус кво „поради нивните спротивставени интереси кон него“. Можниот југословенско-бугарски договор за федерација отворал нови простори за акција на Југославија и Бугарија во тој правец. За Британците федерацијата претставувала отстранување на дотагашниот одбранбен механизам, спротивставените интереси на Југославија и Бугарија кон Солун, со што Солун би станал исклучиво заедничка цел, т.е. „општојугословенски интерес“. Опасноста за Грција, според Британците, растела и од можноста Бугарија да ѝ го отстапи на федерална Македонија делот на Македонија под Бугарија, со што се зголемувале „традиционалните македонски аспирации на сметка на Грција“. Од тие причини, Британците биле решени со сите можни средства да се спротивстават на секој договор меѓу Југославија и Бугарија што како таков би бил само „првиот чекор кон евентуална федерација“, а во која, тие биле сосема сигурни, дека „првенство би им се дало на југословенските аспирации спрема Грција“. Целокупната активност што се одвивала меѓу Југославија и Бугарија, а во која индиректно била involвирана и Грција, при крајот на Втората светска војна за британскиот политички естаблишмент претставувала „конфузна ситуација“ во која тие не гледале некоја перспектива за регулирање на односите меѓу балканските држави во „оваа фаза“.

Но на Балканот и покрај „конфузната ситуација“ настаните се одвивале според предвидениот редослед, диктиран од страна на СССР. СССР со својот експанзионизам, а тоа било сосема очигледно, се наоѓал во предност наспрема Велика Британија, не водејќи сметка за британските интереси. Советските пипала полека но сигурно се стегале околу балканските земји, со исклучок на Грција и Турција.

Во една таква состојба, британскиот премиер В. Черчил, перфиден политичар и стратег, сосема реално ги оценил своите можности наспрема советскиот рејтинг во Југославија и во Бугарија. Промената кај Черчил настапила по заминувањето на Тито од островот Вис, по што Черчил престанал да му „верува на Тито“.

Оценувајќи ја советската експанзија како најопасна за британските интереси, во април 1945 година Черчил зазел цврст став со којшто отстапувањето на туѓите територии можело да се врши само на мировни конференции бидејќи, според него, неконтролираните договори и преговори не би можеле да го „спречат руското навлегување во Централна и во Западна Европа“.

Со констатацијата за фрлањето на Југославија „со цело срце во прегратките на Русија“, тој бил сосема во право кога укажал на залудноста за натамошно учество и поднесување непотребни жртви на Велика Британија „во игра што ја губиме“. Тој сосема реално расудувал дека „ништо не може да ја извлече“ Југославија од „руската прегратка“. Врз основа на таа реалност, во врска со состојбите во Југославија, британскиот премиер В. Черчил, во втората половина на 1945 година, зацртал дека британската политика спрема Југославија требало да се одвива во правец на нејзиното „одвојување“ од Југославија, а да се „држи цврсто“ во Грција. Велика Британија доследно се придржувала кон оваа политика сè до март 1947 година, кога „одговорноста“ за Грција ја презеле САД.

Политиката на Велика Британија, историски земено, има еден континуитет без некои поголеми осцилации почнувајќи од поделбата на Македонија во Букурешт па се до денес. Стоејќи зад својот штиеник Грција, за цело време ја следи балканската политика и заинтересираните за поделбите на Балканот и настојува состојбата на status quo да ја одржи со единствена цел заштита на своите интереси. И затоа не треба да чуди што уште во текот на војната кога во Лондон најдоа прибежиште голем дел од европските кралски фамилии и влади, Велика Британија го поддржа договорот за формирање на Југословенско-грчка федерација која требаше да биде основа по војната кон нејзе да се приклучат и останатите балкански држави. Во таа федерација место за Македонија немаше. Требаше да остане во рамките на Кралството Југославија. Британците сметаа дека со Букурепкиот мировен договор македонското прашање е симнато од дневен ред.

Со еден збор би можело да се каже дека ниту Велика Британија ниту СССР во историјата се залагале за целовитоста на Македонија. САД до 1947 година кога

активно се инволвираат во Граѓанската војна во Грција стојат за ставовите на Велика Британија во однос на македонското прашање. Го застапуваат ставот за Македонија само во рамките на федеративна Југославија што е британски став.

Русија за цело време го користи македонското прашање за да добие одредени отстапки кои имале приоритет во нејзината политика.